

Araştırma Makalesi / Research Article

**ULUSLARARASI HUKUKTA BARIŞÇIL ÇÖZÜM YOLLARI AÇISINDAN
TÜRKİYE’NİN RUSYA-UKRAYNA ARASINDAKİ ARABULUCULUĞU**

Selman ÖĞÜT¹

Öz

Uluslararası hukuk uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözülmesini hedeflemektedir. BM Antlaşmasında açıkça belirtilen bu husus uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından elzemdir. Soğuk Savaş dönemi sonrasında dünyanın yüzleştiği en büyük krizlerden biri olan Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilaf, barışçıl çözüm yollarının ne kadar önemli olduğunu uluslararası camiaya bir kez daha hatırlatmıştır. Rusya ve Ukrayna arasında arabuluculuk görevi üstlenen Türkiye barışın yeniden tesisi için önemli adımlar atmıştır. Çalışmamızda Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilafa ilişkin Türkiye'nin arabuluculuk rolü uluslararası hukuk açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukukta Barışçı Çözüm Yolları, Arabuluculuk, Uluslararası İhtilafların Çözümü, Ukrayna ve Rusya Krizi, Türkiye'nin Arabuluculuğu.

**TURKEY'S MEDIATION ROLE BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE IN TERMS OF
PACIFIC SETTLEMENT OF DISPUTES IN INTERNATIONAL LAW**

Abstract

International law aims to resolve international conflicts by peaceful means. This issue, which is clearly stated in the UN Charter, is essential for the maintenance of international peace and security. The international conflict between Russia and Ukraine, one of the biggest crises the world has faced after the Cold War era, has once again reminded the international community how important peaceful solutions are. Turkey, acting as a mediator between Russia and Ukraine, has taken important steps in order to re-establish the peace. In our study, Turkey's mediation role in the international conflict between Russia and Ukraine has been examined in terms of international law.

Key Words: Peaceful Solutions in International Law, Ukraine and Russia Crisis, Resolution of International Disputes, Turkey's Mediation.

¹ Doç.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ogut.selman@gmail.com; ORCID: 0000-0002-3730-1398.

Başvuru Tarihi (Received): 06.12.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 20.01.2023

Giriş

Uluslararası Hukukun en temel görevi uluslararası barışı korumaktır (Shaw, 2008: 914). Bu yüzden uluslararası hukukun kişileri olan devletler ve uluslararası örgütler en temelde uluslararası barış ve güvenliğin korunması hedefine odaklanırlar. Geçen yüzyılın ilk yarısında iki Dünya Savaşının acı tecrübeleri uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının ne kadar önemli olduğunu uluslararası topluma bir kez daha hatırlatmış ve bu temelde Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur.

BM Antlaşmasının amaç ve ilkeler başlığını taşıyan 1. maddesinin uluslararası barış ve güvenliği konu edinmesi çalışma konumuz açısından çok önemlidir. Çünkü uluslararası hukukta türemiş sūje olarak adlandırılan (Sur, 2019: 167) ve uluslararası hukuk kişiliğinin varlığı daha sonra kabul edilen ve çoğunlukla bir anlaşma sonucu kurulan uluslararası örgütlerin kuruluşlarının temel amaçları vardır (Öğüt, 2014: 168). Bu amaçlar çoğunlukla uluslararası örgütün kurucu antlaşmasında yer alır. BM gibi oldukça kapsayıcı bir uluslararası örgütün temel amaç olarak uluslararası barış ve güvenliği belirlemesi uluslararası hukukun uygulaması açısından birçok yenilik doğurmuştur. Çünkü uluslararası düzendeki siyasi şartlar nedeniyle BM Antlaşmasının belirlediği sistem öngörüldüğü gibi işlemediği için ortaya fırsatlar çıktıkça sistemle alakalı yeni ayarlamalar yapılmıştır (Andreevska: 22).

Uluslararası barışın bozulmaması ile uluslararası barışın bozulması durumunda barışın tekrardan tesis edilmesi iki farklı başlıktır. Her iki hedefin sağlanabilmesi için BM Antlaşması uluslararası hukukta devrimsel bir düzenleme yaparak kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamıştır. BM Antlaşmasının 2. maddesinin 4. fıkrası örgütün bütün üyeleri açısından bu yasakları getirerek devletlerin toprak bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını garanti altına almayı hedeflemiştir.

BM Antlaşması uluslararası ihtilafın ortaya çıkmasını önleyici hükümler yanında ihtilafın barışçıl yöntemlerle çözülmesi konusunu da düzenlemiştir. Uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözümü BM Antlaşmasının tam olarak kalbidir (Goodrich, 1945: 956). Bu minvalde BM Antlaşmasının 2. maddesinin 3. fıkrası uluslararası bir ihtilafın uluslararası barışı, güvenliği ve adaleti tehlikeye sokmadan barışçıl yöntemlerle çözülmesini ihtilafın tarafları açısından bir yükümlülük olarak belirlemiştir (Tanaka, 2018: 5). 2.madde ile ilgili bu hususun devletlere yönelik negatif bir yükümlülük teşkil ettiği de vurgulanmaktadır (Sunday, 2013: 3). Demek ki uluslararası ihtilafların barışçıl çözüm yollarıyla halledilmesi ihtiyari değil zorunlu bir husustur. Uzun tarihi arka planına ve uygulamada sıkça karşımıza çıkmasına rağmen, barışçıl çözüme başvurmaktan kaynaklanan yükümlülüğün içeriği belirsiz ve tartışmalıdır (Hollis ve Tik: 16).

Uluslararası ihtilafların hukuka uygun yöntemlerle çözümü uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından kaçınılmazdır (Sohn, 1987: 155). İhtilafın tarafları anlaşmazlık yaşadıkları konuları uluslararası hukuka uygun barışçıl yöntemlerle çözmelidir. Zaten 2. maddenin 3. ve 4. fıkraları arasında tam anlamıyla bir tamamlayıcılık ilişkisi mevcuttur. Uluslararası bir ihtilafın çıkmasını önlemek kadar ihtilafın çıkması durumunda yine uluslararası barış ve güvenliğe uygun şekilde halledilmesini sağlamak birbirini destekleyen ve tamamlayan iki temel prensip olarak karşımıza çıkmaktadır (Neuhold, 2016: 172).

İhtilaflar uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez bir parçasıdır (Merrills ve Brabandere, 2022: 1). Bu yüzden uluslararası hukukta ihtilafların barışçıl çözümü çok belirleyici bir meseledir. Zaten genel olarak hukukun kendisi ihtilafların çıkmasının önlenmesi ya da ihtilafın çıkması durumunda çözüme odaklanmayı temel alır (Alheritiere, 1985: 701).

Uluslararası toplumun başat aktörleri olan devletlerin çıkar çatışmaları başta olmak üzere farklı sebepler yüzünden ihtilafa düşmeleri olağandır. Önemli olan uluslararası ihtilafların sayısının olabildiğince aza indirilebilmesi ve ortaya bir ihtilaf çıkması halinde söz konusu ihtilafın

olabildiğince hızlı ve hasarsız şekilde halledilmesidir. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için BM Antlaşmasının 4. Bölümü Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözülmesi başlığını altında düzenlenmiştir. BM Antlaşmasının bu bölümündeki 33. maddesi uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürecek her türlü ihtilafın barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini belirtmektedir. İlgili çözüm yolları olarak da ilk etapta görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları işaret edilmiştir. Bu çözüm yollarına ek olarak bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurmak ya da ihtilafın taraflarının kendilerinin seçecekleri başka bir çözüm yolu ile sonuca ulaşmak da yine ilgili madde tarafından ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın kapsamının sıhhati açısından bütün barışçıl çözüm yollarına ayrıntılı olarak temas etmemiz mümkün değildir. Barışçıl çözüm yollarından biri olan Arabuluculuk yöntemi çalışmamızın temel konusudur. Son dönemde uluslararası gündemi en çok meşgul eden konulardan biri olan Rusya Ukrayna Savaşı uluslararası camia için büyük krizler doğurmuştur. Görünen o ki söz konusu ihtilaf hızlı şekilde çözüme kavuşturulacak gibi değildir. Türkiye'nin Dünya gündeminde bomba etkisi yaratan bu sert ihtilafı çözmek için sergilediği çaba uluslararası camiada takdir görmüştür ("Zelenskiy, Rusya ile takas", 2022).

Uluslararası hukuk açısından arabuluculuk müessesesinin her şeyden önce ihtilaf yaşayan taraflar arasında bir müzakere türü olduğu açıktır. Çünkü ihtilaf yaşayan taraflar her şeyden önce ihtilaf konusu teşkil eden olayları ya da başkaca somut verileri masaya yatırırken karşı tarafın argümanlarını ve taleplerini merak etmektedir. Bu yüzden diplomatik görüşmelerin arabuluculukla iç içe geçmiş bir karakterinin olduğunu unutmamak gerekir. Çalışmamızda görüşme ve arabuluculuk arasındaki bu mündemiç ilişkiye de değinmenin konunun kapsamı açısından yararlı olduğunu düşündük. Müteakip kısımda ise Rusya ve Ukrayna arasında devam eden savaşın ve beraberinde getirdiği uluslararası krizlerin çözümü için Türkiye'nin üstlendiği arabuluculuk rolünü inceledik.

1.Uluslararası Hukukta İhtilafların Barışçıl Çözüm Yolu Olarak Arabuluculuk

1.1.Genel Olarak Barışçıl Çözüm Yolları

Uluslararası hukuk açısından barışçıl yollara başvurulması için ortada bir ihtilafın olması gerekir. İhtilafın sıfır ya da en az zararla çözüme kavuşturulması barışçıl çözüm yollarının doğru bir sistematik kullanıma bağlıdır. Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ifadesi, gayri resmi müzakere, dostça girişim ya da bağlayıcı üçüncü taraf müdahalesi gibi çok sayıda anlaşmazlık çözüm mekanizmasını kapsamaktadır (Bosco, 1991: 236).

İhtilaf herhangi bir konuya, yasal düzenlemeye ya da politikaya ilişkin taraflardan birinin iddiasının ya da talebinin red, inkâr ya da karşı iddia ile cevaplandığı spesifik bir anlaşmazlıktır (Merrills ve Brabandere, 2022: 1). Uluslararası bir ihtilaftan bahsettiğimiz zaman çoğunlukla devletler arasında hukuki bir konuyla ilgili anlaşmazlık söz konusudur. İki ya da daha fazla devletin belirli bir konuyla ilgili yaşadıkları anlaşmazlık karşımıza en çok çıkan uluslararası ihtilaf türüdür. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın (USAD) Mavrommatis Davası'na ilişkin 30.8.1924 tarihli kararı ihtilafın tanımını bu temel üzere yapmıştır. Karara göre ihtilaf iki kişi arasında hukukî veya maddî bir konuyla ilgili anlaşmazlık, hukukî görüşlerin veya menfaatlerin çatışmasıdır (The Mavrommatis Palestine Concessions, 30 August 1924).

Her ne kadar daha geniş anlamıyla uluslararası ihtilaf tanımı yapıldığı zaman hükümetler, uluslararası kurumlar, şirketler gibi özel hukuk tüzel kişilikleri ya da gerçek kişiler arasındaki anlaşmazlıklar karşımıza çıksa da uluslararası hukuk kaynaklarında sıkça karşımıza çıkan ihtilaf örnekleri devletler arasındadır (Merrill ve Brabandere, 2022: 1). Uluslararası Adalet Divanı (UAD) da USAD'nın gibi geniş bir ihtilaf tanımına yer vererek iki taraf arasındaki anlaşmazlığa dikkat çekmiştir (East Timor, 1995).

Kaynaklarda geniş tanıma yer verilmesinin temel sebebi her türlü ihtilafa yönelik kapsayıcı çözüm türünü tespit edebilmektir. Çünkü uluslararası hukuk açısından uluslararası ihtilaf örnekleri incelendiği zaman iki ya da daha fazla devletin taraf olduğu ihtilaflar yanında çok uluslu şirketlerin ya da uluslararası örgütlerin dâhil olduğu olaylar da karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki ihtilafın konusu sadece hukuki bir konuya ilişkin olmayabilir. İhtilaf siyasi, ekonomik ya da ideolojik temelde karşımıza çıkabilir. Bu tür durumlarda uluslararası hukukun ihtilafın taraflarınca suiistimal edilmemesi ve adil bir çözümün bulunması için yine ihtilafın temel sebebinin belirlenmesi gerekmektedir. Uluslararası hukukun sürekli kendini yenilemesi ve yeni kavramlar yanında yeni kurumların da ortaya çıkması çoğunlukla geniş tanımların yapılmasını gerektirmektedir.

Uluslararası bir ihtilafın barışçıl çözüm yollarına başvurularak çözülmesi uluslararası hukukun temel ilkelerinden kaynaklanan önemli bir olgudur. Konunun tarihi seyrine baktığımız zaman 1899 ve 1907 tarihli Uluslararası İhtilafların Barışçıl Çözümüne Dair Lahey Sözleşmelerinin somut çözüm önerileri ortaya koyduğu görülmektedir (Ünyılmaz, 2016: 18). Ciddi bir anlaşmazlık veya uyuşmazlığın silaha başvurmadan önce üçüncü bir ya da daha fazla uluslararası aktörün yardımıyla dostane girişim ya da arabuluculuk temelinde çözülmesi gerektiği belirtilmiştir (1907 Convention for The Pacific Settlement of International Disputes. Madde: 3)

1907 Lahey Sözleşmesi bu ve benzeri hükümleri ile uluslararası ihtilafların barışçıl çözüm yolları noktasında devletlerin nasıl hareket etmesi gerektiğini göstererek muhtelif kavram kargaşalarını da ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

Barışçıl çözüm yollarına ilişkin yukarıda belirttiğimiz kaynaklara ek olarak BM Genel Kurulu tarafından yayınlanan Devletlerarası Dostane İlişkiler ve İşbirliği'ne Dair Uluslararası Hukuk İlkelerine İlişkin Bildirgesine de değinmekte yarar vardır. Uluslararası ihtilafların barışçıl çözüm yolları ile giderilmesinin önemini vurgulayan bu bildirge devletlerin iç ve dış işlerine karışma yasağına da işaret ederek uluslararası ihtilafların ortaya çıkış nedenlerini engelleme amacı gütmüştür (A/RES/25/2625. 1970, 24 October)

Çünkü uluslararası ihtilafların en temelde ortaya çıkış nedeni uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri olan devletlerin egemen eşitliği ilkesine uyulmamasıdır (Öğüt, 2013: 148). Kısa adıyla Dostane İlişkiler Bildirgesinin devletlerin siyasi, ekonomik ya da kültürel unsurlarına yönelik müdahaleyi ya da tehdit teşebbüsünü yasaklaması egemen eşitlik prensibinin korunmasına yöneliktir. Bu sistematik üzerinden BM Genel Kurulunun uluslararası ihtilafların barışçıl şekilde çözümü kadar ihtilafların ortaya çıkmasını engellemeyi hedeflediği açıktır.

BM Genel Kurulu uluslararası ihtilafların çözümü ile ilgili sistematığı müteakip çalışmalarında da devam ettirmiştir. 1982 yılında yayınlamış olduğu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü Hakkında Manila Bildirgesi Genel Kurulun hem devletlerin hem de BM organlarının uluslararası bir ihtilafın çözümü konusunda yetki ve görev açısından nasıl hareket edeceğini göstermiştir (A/RES/37/10. 1982, 15 Kasım)

Devletler kadar uluslararası örgütlerin de uluslararası bir ihtilafın giderilmesi noktasında aktif rol oynaması BM Genel Kurulunun söz konusu bildirgesiyle ortaya konulmuştur. Bu yüzden BM örgütü uluslararası barış ve güvenliği koruma amacına hizmet eden özel mekanizmalar kurmuştur. Her ne kadar BM Antlaşmasında doğrudan bir düzenlemesi olmasa da Barış Koruma Operasyonları bu şekilde ortaya çıkmıştır (Öğüt, 2017: 108). BM örgütünün değişen uluslararası şartlara ayak uydurabilmek ve daha etkin çözüm yolları geliştirmek için konuyla ilgili alternatif terminoloji oluşturduğu görülmektedir (Terminology)

Yukarıda da belirttiğimiz üzere BM Antlaşmasınının 33. maddesinin 1. fıkrası uluslararası barışı tehlikeye düşürme ihtimali olan herhangi bir uluslararası ihtilafı ilgili ihtilafın taraflarına ve uluslararası düzenin aktörlerine yol göstermektedir. Her ne kadar doktrindeki muhtelif

kaynaklarda 33. maddede belirtilen çözüm yolları ile ilgili farklı tasnif metotları benimsense de madde metnine sadık kalmanın daha uygun olduğu kanaatindeyiz. 33. maddede belirtilen çözüm yolları ile ilgili yapılan tasnif 3 sacayağına oturmaktadır (Bercovitch, 2007: 164).

1. İhtilafın tarafları arasında doğrudan görüşme
2. Arabulucuk, dostane girişim ve uzlaştırmanın muhtelif çeşitleri
3. Tahkim ya da yargı merci gibi üçüncü bir tarafın müdahil olduğu bağlayıcı usul

Görüldüğü üzere BM Antlaşmasının 33. maddesi uluslararası ihtilafların çözümü açısından adım adım ilerleyen bir yol haritası öngörmüştür. İlk etapta ihtilafın tarafları arasında görüşmenin sağlanması ve mevcut sorunların bu şekilde halledilmesi tavsiye edilmiştir. Eğer ihtilafın tarafları bir üçüncü tarafın görüşmelerde mevcut olmasının daha hızlı şekilde sonuç doğuracağını düşünüyorlarsa dostça girişim, arabuluculuk ya da uzlaştırma metotlarından birine başvurmaları öngörülmüştür. Aşağıda açıklayacağımız üzere, bu metotların her biri farklı usuller içermesine rağmen ortak özellik olarak üçüncü tarafın en fazla tavsiye niteliğinde bir kararla ihtilafı çözmeye yardımcı olmasını içerir. Şayet taraflar bu şekilde de yol alamazlar ise ihtilafın çözümü bir hakeme ya da yargı merciine götürebilirler.

Nihai kerte de yapılması gereken tespit 33. maddede sayılan barışçıl çözüm yollarının hiçbirinin sabit şekil ya da muhtevaya sahip olmadığıdır (Waart, 1973: 32). Çözüm yolları kendi aralarında geçişkenlik gösterebilecekleri gibi birden farklı çözüm yolu aynı süreç içerisinde kullanılabilir. Zaten yukarıda değindiğimiz BM Genel Kurulunun 1982 yılında yayınlamış olduğu Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü Hakkında Manila Bildirgesinde devletler arasındaki herhangi bir ihtilaf ya da anlaşmazlığın münhasıran barışçıl yöntemlerle çözülmesi için azami çabanın sarf edilmesi hususu vurgulanmıştır (Bosco, 1991: 236). Demek ki uluslararası bir ihtilaf söz konusu olduğunda asıl amaç barışçıl çözüm yollarının etkin şekilde kullanılmasıdır. Çözüm yollarının şekil ve muhteva açısından esnekliğinin var olduğunu unutmamak gerekir.

1.2. Görüşme ve Arabuluculuk İlişkisi

Uluslararası bir ihtilafın çözülebilmesi için en çok başvurulan ve en sade barışçıl çözüm yolu görüşmedir (Shaw, 2008: 918). Görüşmenin temel amacı ihtilafın taraflarının ihtilaf yaşadıkları konuyu karşılıklı müzakere yöntemiyle ele almaları ve her iki tarafı da tatmin eden bir çözüm yolu belirlemeleridir. Taraflar her türlü diplomatik teşebbüste bulunarak ihtilafın çözülmesi için çare ararlar (Öğüt, 2017: 112). En yalın ifade ile görüşme taraflar arasında bir pazarlık oyunudur (Druckman, 2002: 117). İhtilaf yaşayan taraflar karşılıklı imtiyaz değiş tokuşu yaparak ya da belirli konularda taviz vererek kesin bir sonuca ulaşmaya çalışırlar (Druckman, 2002: 117). Görüşmelerin usulünün belirlenmesi ya da görüşme sonunda taraflar arasında kalıcı çözüme ulaşmak için kaleme alınacak anlaşmanın hükümleri açısından pazarlık niteliğinin yapılması isabetlidir.

Yöntem açısından değerlendirildiğinde görüşmenin çözüme giden yolda ilk etap olduğu açıktır. Uluslararası ya da uluslararası nitelikte olmayan her türlü anlaşmazlığın barışçıl yöntemlerle giderilebilmesi için evvela müzakere sürecinin başlatılması gerekir. Karşılıklı istişareler ve fikir alışverişleri sonucunda diğer çözüm yollarına başvurma ihtimali de masaya yatırılır. Mesela sınır ihlali konusunda ihtilaf yaşayan iki devlet her şeyden önce mevcut meseleyi görüşme usulüne başvurarak halletmeye çalışacaktır. Eğer görüşmeler sonucunda bir çözüme ulaşamazlar ise arkasından yargısal yollara başvurmaya kadar giden farklı ihtimalleri müzakere edeceklerdir. Kısacası görüşme, usuli açıdan barışçıl çözüme ulaşmanın ilk adımıdır.

İhtilafın kapsamına göre görüşmenin usulü ve şekli tarafların özgür iradeleri ile ortaya çıkmaktadır. Uygulamada ikili görüşme ya da çok taraflı görüşme örneklerinin yanı sıra yalnızca anlaşmazlık yaşayan tarafların katıldığı ya da üçüncü bir tarafın gözlemci olarak görüşmelere

iştirak ettiği örnekler de mevcuttur (Pazarıcı, 2009: 447). Bununla birlikte görüşmelerin yapılması her zaman tarafların özgür iradesine bağlı olmayabilir. Uluslararası bir yargı kararı dolayısıyla ihtilafın taraflarının görüşme yükümlülüğü altına girmesi söz konusu olabilir (Collier ve Lowe, 1999: 22).

Uluslararası toplumun farklı aktörleri açısından muhtelif anlaşmazlık ve ihtilaf türlerinin mevcudiyeti değerlendirildiğinde görüşmenin tarafları açısından kapsayıcı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası hukukun asli süjesi olarak devletler, uluslararası örgütler ya da self-determinasyon hakkı kullanan bağımsızlık hareketlerine ek olarak sivil toplum örgütleri ya da özel hukuk tüzel kişileri olan şirketler yaşadıkları ihtilafları görüşme yoluyla halletmeyi tercih etmektedirler (Ünyılmaz, 2016: 45).

Anlaşmazlık yaşayan tarafların görüşmelerin usulü hakkında özgür iradeleri ile karar vermeleri işin doğasında vardır. Bu minvalde görüşmeler doğrudan-dolaylı, açık-gizli, yazılı-sözlü ya da çok taraflı olabilir (Acer ve Kaya, 2017: 428). Önemli olan ihtilafın olabildiğince hızlı şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Etkinlik ve verimlilik kıstaslarının tarafların belirleyeceği söz konusu farklı metodlarla çözüm odaklı şekilde işletilmesi gerekir. Bununla birlikte görüşmelerin sağlıklı sonuç doğurmayacağı anlaşılıyorsa görüşmelere devam etme konusunda ısrarcı olmak beyhudedir. USAD'nın Mavrommatis Davası'na ilişkin 30.8.1924 tarihli kararı bu noktaya dikkat çekerek diplomatik görüşmeler ile sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı ihtilaflar açısından görüşme usulünde ısrarcı olmanın gereksiz olduğu belirtilmiştir (The Mavrommatis Palestine Concessions, 30 August 1924). Demek ki görüşme konusunda gereksiz bir ısrar barışçıl çözüme ulaşılmasının önünü tıkayacaktır. Burada önemli olan ihtilaf yaşayan tarafların görüşmeleri çözüme odaklı şekilde gerçekleştirmeleridir.

1.3. Arabuluculuk Kurumu

Uluslararası ihtilafların çözülmesi genellikle kolay olmamaktadır. Karşılıklı menfaat çatışmalarının etkin bir çözüm yolu bularak halledilmesi hayli çetrefilli bir iştir. Çözümün barışçıl yollarla sağlanması ise meseleyi daha karmaşık hale getirmektedir. Devam etmekte olan bir savaşı sonlandırmak birçok açıdan o savaşın başlamasını engellemekten çok daha maliyetli olmaktadır (Eagleton, 1946: 24). Yani uluslararası bir ihtilafın büyük bir kriz haline gelmeden barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması hayati önem arz etmektedir. Bu yüzden uluslararası ihtilafların barışçıl yollarla çözümü uluslararası hukukun en önemli ve zor hedeflerinden biri olarak nitelendirilmektedir (Gray ve Kingsbury, 1992: 97).

Yukarıda da belirttiğimiz üzere anlaşmazlık yaşayan tarafların her şeyden önce görüşme yoluna başvurması en temel barışçıl çözüm yoludur (Fombad: 707). İhtilafın taraflarının bir araya gelerek müzakere sürecinin başlaması her zaman çözümü getirmeyebilir. Ancak karşılıklı görüşme sağlanmadan da ihtilafın halledilmesi söz konusu değildir. Çünkü görüşme usulü tarafların başka bir barışçıl çözüm yoluna başvurmaları konusunda da yol gösterici bir vasfi haizdir.

Arabuluculuk görüşmelerin sonuç vermemesi ya da görüşmelerin başlatılamaması durumunda en çok başvurulan çözüm yolu olarak karşımıza çıkar. Arabuluculuk çoğunlukla dostça girişim ile karıştırılmaktadır. Bunun sebebi hem arabuluculuk hem de dostça girişim usullerinde üçüncü bir tarafından uluslararası ihtilafın halledilmesi için müdahil olmasıdır. Ama arabuluculuk ve dostça girişim arasında çok temel bir fark vardır. Dostça girişimde üçüncü bir taraf ihtilafın taraflarını müzakere etmeleri için teşvik ederken arabuluculuk da üçüncü taraf aktif bir rol oynar (Shaw, 208: 921).

Dostça girişimde bulunan taraf ihtilafın halledilmesi için tarafları bir araya getirmeye çalışır, gerekli şartları ve zemini hazırlar. Ancak arabuluculuk ve dostça girişim arasındaki temel farkı en özet şekilde ortaya koyacak olursak ihtilafın özüne müdahil olup olmama kriteri karşımıza çıkmaktadır (Pazarıcı, 2009: 449).

Yani dostça girişimde bulunan üçüncü taraf arabuluculuk usulünden farklı olarak ihtilafın özüne karışmaz. Tabiri caizse tarafların bir araya gelmesi için diplomatik ve prosedürel girişimlerde bulunur. Arabuluculuk da ise bunun aksine üçüncü tarafından belirli çözüm önerilerinde bulunarak uluslararası ihtilafın özüne müdahil olması söz konusudur. Bu minvalde arabuluculuk usulünün görüşmenin daha kolaylaştırılmış ve hızlandırılmış versiyonu olduğu söylenebilir (Alexander, 2009: 25). Çünkü arabuluculuk ihtilafın taraflarını çözüme daha etkin bir şekilde yönlendirmektedir.

Arabuluculuk, ihtilaf halinde bulunan tarafların uzlaşma sağlayabilmesi için çatışan iddiaların ve taleplerin üçüncü taraf ya da taraflar aracılığıyla uzlaştırma çabasıdır (Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, 1992: 40).

Tanımdaki unsurlar incelendiği zaman ihtilaf yaşayan tarafların sayısının ve ihtilafın konusunun değişken olabileceğini görülmektedir. Benzer şekilde ihtilafın çözülmesi için arabuluculuk görevini üstlenen üçüncü taraf tekil olmak zorunda değildir. Arabuluculuk görevini üstlenen taraf devlet, gerçek kişi ya da uluslararası örgüt olabilir (Acer ve Kaya, 2017: 430).

Arabuluculuk görevinin başlaması gibi sona ermesi de ihtilafın taraflarının iradesine bağlıdır (Pazarcı, 2009: 450). Arabuluculukla ilgili temel metinlerden olan 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmelerinin 3. maddesi tarafların iradesinin önemine değinmiştir. Buna göre tarafların doğrudan talebi ya da üçüncü kişi veya kişilerin girişimde bulunması ile arabuluculuk mekanizması işletilebilir. Arabuluculuk teklifi zaman açısından da kısıtlamaya tabi tutulmamıştır. Bir uluslararası ihtilaf silahlı çatışma gibi ağır bir evrede devam ederken dahi üçüncü taraf ya da taraflar arabuluculuk teklifinde bulunabilir (1907 Convention for The Pacific Settlement of International Disputes. Madde: 3)

Her ne kadar arabuluculuk taraf iradelerine bağlı olsa da istisnai olarak anlaşmadan kaynaklanan bir yükümlülük olarak da karşımıza çıkabilir. Uluslararası bir anlaşma ile tarafların belirli konularda doğacak ihtilaflar için arabuluculuğa başvurma zorunluluğu hüküm altına alınmış olabilir. İşte bu durumda arabuluculuk taraf iradelerinden bağımsız şekilde uluslararası bir yükümlülük olarak başvurulması zorunlu bir çözüm yolu haline gelmektedir (Kaya, 2017: 156).

Arabuluculuğun tarafların özgür iradelerine bağlı olmasının belirli tezahürleri mevcuttur. Yukarıda belirttiğimiz üzere zaman yönünden arabuluculuğa başvurma konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığı gibi arabuluculuk sonucu ortaya çıkan sonuç da ihtilafın tarafları açısından bir mahkeme kararı gibi bağlayıcı değildir. Taraflar kabul etmediği müddetçe arabuluculuk sonucu alınan kararlar uygulanamaz. Bu husus arabuluculuğun baskı kurmayan, şiddet içermeyen ve bağlayıcı olmayan bir müdahale türü olmasından kaynaklanmaktadır (Bercovitch, 2007: 168).

2. Rusya ve Ukrayna Arasındaki Uluslararası İhtilafın Arka Planı

Rusya ve Ukrayna arasında yıllardır devam eden belirli anlaşmazlıklar mevcuttur. Bu anlaşmazlıkların her birini ayrıntılı olarak ele almamız mümkün değildir. İki köklü ülke arasındaki sorunların gerek uluslararası hukuk gerek uluslararası politika açısından ayrıntılı olarak değerlendirilmesi çok daha geniş bir çalışmanın konusunu teşkil edecektir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafların başlangıcını sistematik bir tarihi arka plan incelemesi kapsamında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılmasından sonraki sürece ilişkin olarak incelemek çalışmamızın kapsamı açısından daha isabetli olacaktır.

SSCB'nin 1991 yılının sonunda dağılmasıyla beraber uluslararası toplum için yepyeni bir dönem başlamıştır (Baharçipek, 1996: 101). SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden devletlerden biri de Ukrayna olmuştur. 24 Ağustos 1991 yılında Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan eden belge Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Parlamentosu tarafından imzalanmıştır (Hüseynov, 2003: 387). Müteakip süreçte 1994 yılının aralık ayında Budapeşte Memorandumu imzalanmıştır. Bu

metin esasen Beyaz Rusya'nın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na Katılımı ile bağlantılı Güvenlik Güvenceleri Muhtırası başlığını taşımaktadır (Budapeşte Memorandumu, 1994, 5 Aralık). Budapeşte Memorandumu ile birlikte Ukrayna ve Kazakistan da tıpkı Beyaz Rusya gibi toprak bütünlüklerine ve siyasi bağımsızlıklarına yönelik tehdit ya da kuvvet kullanımına karşı garantiler almışlardır.

Ukrayna'nın iç siyasi dengeleri ile ilgili yaşadığı sorunlar dış politikasını etkilemiştir. (Bilener: 116-117). 2004 yılında patlak veren Turuncu Devrim (Tüysüzoğlu, 2011: 63-66) Ukrayna iç politikasının Soğuk Savaş dönemi akabinde dışardan etkilenmeye ve manipüle edilmeye ne kadar açık olduğunu göstermiştir. Devlet başkanlığı seçiminde batı tarafından desteklenen Yuşçenko ve Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç rakip olmuşlardır. Yuşçenko'nun seçim sürecinde zehirlenmesi ve ardından Yanukoviç'in iktidar koltuğuna oturması Turuncu Devrimin başlamasına neden olan en temel olaylardandır. (Tüysüzoğlu, 2011: 63-66).

2013 yılına gelindiğinde Ukrayna için Devlet Başkanı Yanukoviç'in AB ile imzalanacak Ortaklık Anlaşması'nı askıya aldığını açıkladı ("Ukrayna AB ile", 2013). Halkın belirli bir kesimi tarafından desteklenen Ortaklık Anlaşmasının askıya alındığının duyurulması ülke genelinde geniş çaplı protestoların yapılmasına sebebiyet vermiştir ("Ukrayna'da gösteriler", 2013)._Bu protestolar sonucunda çok sayıda kişi ölmüş ve Cumhurbaşkanı Yanukoviç ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır ("Ukrayna'daki olaylarda", 2014). Kısacası SSCB'nin dağılmasıyla beraber bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'nın iç politikası tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki gibi Batı ve Doğu Blokları tarafından etki altına alınmaya çalışılmıştır. Bu etki altına alma girişimleri seçimlerden ekonomi politikalarına kadar çok farklı alanlarda tesirini göstermiştir. Günün sonunda Ukrayna iç siyasetinde Batı ve Rusya yanlısı olmak üzere iki kutuplu bir sistem hâkim olmuştur. Bu iki kutup arasında sürekli bocalayan Ukrayna iç siyaseti günümüze kadar devam eden birçok sıkıntı yaşamıştır.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginlik 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle hayli yükselmiştir. Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu mart ayında düzenlediği bir halk oylaması sonucu Rusya'ya katılma kararı almıştır ("Kırım'da Rusya'ya bağlanma", 2014). Ukrayna'nın sert şekilde reddettiği bu referandum uluslararası camiada infial etkisi uyandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesini kabul etmediğini bildirmiştir ("Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Kırım", 2015). Ukrayna'ya bağlı olan Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle beraber Batı Kanadı harekete geçmiş ve AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır ("AB, Ukrayna ile", 2014).

Siyasi açıdan yapılan bu hamleyi Rusya, Ukrayna, Almanya ve Fransa arasında akdedilen ve temelde Donbas Bölgesindeki olayların kontrol altına alınarak sona erdirilmesini hedefleyen Minsk Antlaşması imzalanması takip etmiştir ("Minsk protokolünün", 2014). Ateşkesin AGİT tarafından denetlenmesini öngören anlaşma silah bırakılmasına ek olarak askeri teçhizatların ve muharip grupların Ukrayna'dan çekilmesi ve rehinelere tutukluların serbest bırakılması gibi önemli hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir ("Minsk protokolünün", 2014).

Ayrıntılı hükümler düzenlemek yoluyla iki taraf arasında ateşkesin sağlanmasını amaçlayan Minsk Anlaşması çatışmaların tekrar başlaması ile rafa kaldırılmıştır. Bununla birlikte 2015 yılının şubat ayında Normandiya Dörtlüsü olarak anılan Rusya, Ukrayna, Almanya ve Fransa tekrar bir araya gelerek ikinci bir Minsk Antlaşması imzalamışlardır ("Ukrayna anlaşmasının detayları", 2015).

3.Minsk Antlaşması Sonrası Gelişmeler

Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafı çözmek için imzalanan Minsk Antlaşması sonrasındaki gelişmeler ihtilafın şiddetlenmesine sebep olmuştur. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Ukrayna iç siyasi dengeleri Batı ve Doğu angajmanları temelinde şekillendiği için güvenlik, ekonomi ve hukuk alanındaki düzenlemeler her iki tarafı da sürekli tedirgin etmiştir. Soğuk Savaş döneminde

SSCB'nin liderliğinde toplanan sekiz sosyalist devletin bir araya gelerek oluşturdukları Varşova Paktı'nın karşısında Batı Bloğunun güvenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için var olan NATO'nun Ukrayna ile müteakip süreçte yakından ilgilenmesi Rus tarafında rahatsızlık uyandırmıştır. Bu yüzden Ukrayna'nın Batı'ya yönelik attığı her adım Rusya tarafından yakından takip edilmiş ve güvenlik stratejileri açısından daha dikkatli değerlendirilmiştir.

Minsk Antlaşması sonrası her iki taraf için en dikkat çeken adım Avrupa Birliği (AB) tarafından Ukrayna vatandaşlarına tanınan seyahat kolaylığıdır. 2017 yılının mayıs ayında Ukrayna ve AB arasında imzalanan anlaşma Ukrayna vatandaşlarının Schengen Bölgesine yapacakları kısa süreli seyahatleri için vize muafiyeti düzenlemesini getirmiştir. Bu muafiyetin Ukrayna ve AB üyesi olan ülkeler arasındaki ilişkileri daha da pekiştireceğine yönelik tespitler konuyu yakından takip eden uzmanlar tarafından yapılmıştır ("AB'den Ukrayna vatandaşlarına vize", 2017). Rusya'nın bu ve benzeri gelişmeleri özellikle güvenlik stratejileri açısından sıkıntılı görmesi sebebiyle bölgeye yönelik yeni hamleler Rusya tarafından yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi 2021 yılının Nisan ayında Rusya'nın Ukrayna sınırına askeri tatbikat amacıyla askeri sevkiyat başlatmış olmasıdır. Bu askeri sevkiyatın mart ayının ortasından itibaren başlatıldığı, askeri sevkiyatın özellikle Kırım ve Ukrayna'nın doğusundaki Donbas Bölgesine yönlendirildiği ifade edilmiştir ("Rusya, Ukrayna sınırına", 2021).

ABD Dışişleri Bakan Sözcüsü Ned Price konuyla ilgili açıklamada bulunarak Rusya tarafından Ukrayna sınırlarına yönelik yapılan askeri sevkiyat dolayısıyla kaygılı olduklarını dile getirmiştir ("ABD, Ukrayna sınırındaki", 2021). Nisan ayındaki bu askeri sevkiyatı Kasım ayında yapılan ikinci bir askeri sevkiyat takip etmiştir ("NATO uyardı", 2021).

Rusya'nın askeri sevkiyata devam etmesi uluslararası camiada huzursuzluğa neden olmuştur. Türkiye tarafından uluslararası barışın yeniden tesis edilmesi amacıyla Ukrayna ve Rusya arasında arabuluculuk yapma teklifi 2021 yılının Kasım ayında gelmiştir (Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2022). Her iki taraf açısından memnuniyetle karşılanırsa da Türkiye'nin yaptığı bu teklif ilk etapta olumlu karşılık bulmamıştır.

Devam eden süreçte Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilafı daha da ciddi boyutlara taşıyan gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'nin arabuluculuk teklifinin ardından taraflar aralarında ihtilafı çözebilmek için belirli taleplerde bulunmuştur. Bu minvalde Rusya'nın NATO'dan genişlemeyi engelleyen bir taahhüt istemesi çok önemlidir NATO'nun doğuya doğru genişlemesinden rahatsız olan Rusya uluslararası hukuk açısından geçerliliği olan bazı güvenceler talep etmiştir. Rusya'nın baştan beri en temel rahatsızlığı NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Ukrayna'nın da bu genişleme planının bir parçası olmasıdır (Zevelev: 2). NATO'nun farkında olduğu bu mesele maalesef yapılan müzakerelere ve imzalanan bazı anlaşmalara rağmen bir türlü halledilememiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafın yapılan bütün girişimlere rağmen çözülmemesi üzerine Türkiye 2022 yılının ocak ayında taraflar arasında arabuluculuk yapma teklifini yenilemiştir ("Rusya-Ukrayna geriliminde", 2022). Türkiye'nin bu teklifi yapmasından kısa bir süre önce Rus Birlikleri ortak bir askeri tatbikat yapmak için Beyaz Rusya'ya intikal etmiştir ("Belarus, Rusya Müttefik", 2022).

Söz konusu ortak askeri tatbikata 30 binden fazla askerin katılacağı NATO tarafından duyurulmuştur ("NATO says", 2022). Bu ve benzeri gelişmeler ihtilafın şiddetinin ne kadar arttığını göstermiş ve Türkiye'nin arabuluculuk teklifinin önemini bir kez daha akıllara getirmiştir. Nitekim Türkiye'nin arabuluculuk teklifini yapmasının hemen ardından Ukrayna Devlet Başkanlığı Ofisi Başkan Yardımcısı Mihay Podolyak Türkiye'nin ihtilafı iki ülke arasında arabuluculuk yapma potansiyeli olduğunu dile getirmiştir ("Ukrayna: Türkiye'nin", 2022).

4. Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü

Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilafı çözebilecek en iyi usullerden birisi arabuluculuktur. Bunun nedeni arabuluculuğun giderek daha fazla tercih edilen ve Dünya'da en hızlı gelişen ihtilaf çözüm yollarından biri olmasıdır (Alexander, 2009: 1). Zaten genel olarak Dünya'da ihtilafların hızlı ve etkin şekilde halledilmesi için alternatif çözüm yollarına daha fazla başvurulmaktadır (McGregor: 608). Mahkemelerin farklı ihtilafların ve anlaşmazlıkların çözümü için asıl merci olduğuna yönelik kabul giderek etkisini kaybetmektedir (McGregor: 608). Arabuluculuk gibi alternatif çözüm yollarının tercih edilmesinin bir başka nedeni de uluslararası hukukta tarafları açısından yeni ihtilaf türlerinin ortaya çıkmasıdır. Devletlerarası anlaşmazlıklar temelinde yapılan geleneksel ihtilaf tanımı uluslararası hukukun kapsama alanına giren yeni uluslararası sülhlerin de taraf olduğu ihtilaflar nedeniyle terk edilmektedir (Erdal, 2017: 2875). Artık uluslararası ihtilaf denildiğinde tarafların en az biri uluslararası hukuk kişisi olan ihtilaflar kastedilmektedir (Erdal, 2017: 2875).

Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafa ilişkin Türkiye'nin 2022 yılının Kasım ayında yapmış olduğu arabuluculuk çağrısı hem hukuki hem tarihi açıdan önemli bir gelişmedir. Çünkü söz konusu ihtilafın derin tarihi kökleri olması nedeniyle ihtilafın çözümü için tarafların masaya oturarak uluslararası hukuka uygun bir çözüm bulabilmesi hayli çetrefilli bir mesele haline gelmiştir.

Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafa ilişkin olarak uluslararası hukuka uygun ve uluslararası camiadaki kutuplaşmaların ötesine geçen bir tutum takındığı açıktır. Söz konusu süreç incelendiğinde Türkiye'nin bir yandan arabuluculuk için çağrıda bulunduğu bir yandan da iki tarafla ilişkilerine devam ettiği görülmektedir. Arabuluculuk kavramına ilişkin olarak doktrinde sıkça tekrarlanan en temel özelliklerden biri tarafsızlıktır (Bercovitch, 2007: 166).

Arabulucunun ihtilafın tarafları açısından güveni sağlayabilmesi ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde objektif karar verebilmesi her şeyden önce taraflar nezdinde tarafsız olduğunu kabul ettirmesine bağlıdır.

Türkiye'nin söz konusu ihtilafa uluslararası hukuk temelinde baktığı çok açıktır. Bu yüzden Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan ve Rusya'nın işgallerine son vermesi gerektiğini dile getiren açıklamalar Türk yetkili makamları tarafından yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Rusya'nın Ukrayna'ya ait topraklardaki ayrılıkçı yönetimleri tanıma kararı reddedilmiştir ("No: 300", 2022). Böylelikle Ukrayna'nın egemenliği altında olan bölgelere ilişkin olarak siyasi birliğinin ve toprak bütünlüğünün Türkiye tarafından desteklendiği dile getirilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan bu açıklama Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilafın uluslararası hukuka uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması açısından önemlidir. Çünkü uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri devletlerin egemen eşitliğidir. (Öğüt, 2013: 148). Bu ilke herhangi bir devletin başka bir devletin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını uluslararası hukuka aykırı şekilde ihlal etmesini yasaklamaktadır.

Türk Dışişleri Bakanlığının Ukrayna'nın siyasi bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin yaptığı açıklamadan kısa bir süre sonra Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından Ukrayna'ya yönelik özel askerî harekât başlatıldığı duyurulmuştur ("Rusya, Ukrayna'ya", 2022). Rusya tarafından başlatılacağı duyurulan bu askerî harekât Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından uluslararası hukuka aykırı olarak nitelendirilmiştir ("Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında", 2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaptığı bu açıklama ile mevzu bahis hareketin bölgenin barış ve huzurunu bozacak bir karar olduğu belirtilmiş, Ukrayna'nın siyasi bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.

Devlet olmanın temel unsurlarından biri bağımsız siyasi otorite sahibi olmaktır (Öğüt, 2019, 165). Bir devletin kendi sınırları içerisinde siyasi otoritesini bağımsız şekilde sürdürememesi halinde o

devletin temel unsurlarından birinin eksikliğinden bahsetmek gerekir. Bu yüzden devletin gerek iç gerek dış egemenlik yetkisi bağımsız siyasi otoritesi ile birlikte anılmaktadır. Türkiye'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı noktasında yaptığı açıklamalar tamamıyla bu noktaya dayanmaktadır.

Rusya ve Ukrayna arasındaki geniş çaplı uluslararası ihtilafa uluslararası hukuk temelinde yaklaşan Türkiye'nin tarafsız ve objektif tutumu yaşanan süreçte daha belirgin hale gelmiştir. Her iki ülkeyle de ilişkilerini devam ettiren Türkiye arabuluculuk noktasında en uygun ülkelerden biri olduğunu uluslararası kamuoyuna göstermiştir. Türkiye her ne kadar Rusya'nın uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdiği askerî harekâtı kabul edilemez bulduğunu belirtse de Rusya'ya karşı başlatılan ekonomik ambargoya destek vermemiştir. ABD, İngiltere, Japonya ve AB ülkeleri gibi birçok ülkenin ve farklı uluslararası örgüt ve uluslararası faaliyet yürüten şirketlerin Rusya'ya karşı uyguladıkları yaptırımlar ("Tracking sanctions", 2022) zincirine Türkiye katılmamıştır. Türkiye'nin bu tür yaptırım kararlarına ilkesel olarak katılmadığı Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından belirtilmiştir ("Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu", 2022).

Bu tür yaptırımların uluslararası hukuk açısından meşruluğu tartışmalıdır. Çünkü uluslararası hukuka aykırı bir durumun bertaraf edilmesi daha ciddi ve kalıcı uluslararası ihlallere sebebiyet vermemelidir. Özellikle ekonomik yaptırımlarla ilgili olarak söz konusu eleştiri yapılmaktadır. Ambargo uygulanan ülkedeki halkın hayat koşullarının olumsuz etkilenmesi, temel gıda maddelerine ulaşımın zorlaşması ve ilaç tedariki başta olmak üzere sağlık hizmetlerine ulaşımın sektöre uğraması temel hak ve hürriyetler açısından eleştirilmektedir (Öğüt, 2017: 138). Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle Irak'a yönelik uygulanan yaptırımların Irak yönetimini değil sivilleri hedef aldığı ve bu noktada belirtilen mağduriyetlerin yaşandığı belirtilmiştir (Baek, 2008: 29).

Irak'a ilişkin olarak yaşanan bu tecrübe BM örgütünü insan hakları açısından daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir. Bu yüzden yaptırım uygulanan ülkedeki bölge halkının temel hak ve hürriyetlerine zarar gelmemesi açısından akıllı yaptırımlar kavramı ortaya çıkmıştır (Gordon, 2011: 315). Devletlerin savaş halinde dahi uluslararası hukuka uyma yükümlülükleri vardır. Bu yüzden Savaş Hukuku ve İnsancıl Hukuk kavramları gelişmiştir. Yaşam hakkı başta olmak üzere temel hak ve hürriyetlerin her durumda korunması gerekmektedir. Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna arasındaki ihtilafa ilişkin yaklaşımı bu bağlamda tezahür etmektedir.

Türkiye'nin Ukrayna'ya ilişkin yaklaşımı da süreç içinde uluslararası hukuk temelinde tarafsız ve objektif bir düzlemde seyretmiştir. Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilimin yükseldiği günlerde Türkiye ve Ukrayna arasında muhtelif alanlarda iş birliği sağlayan ve anlaşmalara ek olarak Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır ("Türkiye ile Ukrayna arasında", 2022). Bununla birlikte müteakip süreçte Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski'nin Türkiye'nin boğazları Rusya'ya kapattığı ile ilgili açıklaması Türkiye tarafından yalanlanmıştır ("Turkey hasn't decided", 2022).

Türkiye'nin bu hususla ilgili tutumu da yine uluslararası hukuktan kaynaklanmıştır. Çünkü Türk Boğazlarına ilişkin geçiş rejimi Montrö Boğazlar Sözleşmesine göre düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre Türk Boğazlarından yapılacak geçişlerle ilgili savaş gemileri ve ticaret gemileri ile Karadeniz'e kıyıdaş olan ve olmayan devletler açısından ayırım yapılmıştır (Montrö Sözleşmesi 1. ve 2. Kısımlar). Bununla birlikte Türkiye'nin bir savaşa taraf olması ya da kendini pek yakın savaş tehdidi altında hissetmesi durumlarında savaş gemilerine ilişkin rejimi istediği gibi düzenleyeceği Montrö Sözleşmesi ile garanti altına alınmıştır (Montrö Sözleşmesi, m. 20 ve 21). Belirtilen durumlarda dahi Türkiye'nin geçiş rejimine ilişkin değişiklikleri ilgili devletlere bildirme şartıyla yapacaktır. Kısacası Montrö Sözleşmesinin hükümlerine göre hareket eden Türkiye Rusya ve Ukrayna arasındaki boğazlar meselesine de yine uluslararası hukuka uygun açıdan yaklaşmıştır.

5.Türkiye'nin Nezaretinde Arabuluculuk Süreci

5.1.Arabuluculuk Sürecinin Başlaması

Türkiye'nin 2021 yılının Kasım ayında yaptığı arabuluculuğa ilişkin çağrının ardından Rusya ve Ukrayna heyetleri 10 Mart 2022 tarihinde Antalya'da bir araya gelmişlerdir (“Türkiye-Rusya-Ukrayna”, 2022).

Dışişleri Bakanları nezdinde gerçekleştirilen görüşme uluslararası camianın yakından takip ettiği ve uluslararası barışa dair ümitlerin yeşerdiği önemli bir diplomatik girişim olarak tarihe geçmiştir.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu öncelikle her iki ülkenin dışişleri bakanları ile ayrı ayrı görüştükten sonra üç bakanın katıldığı ortak bir toplantı yapılmıştır. Bakan Çavuşoğlu'nun her iki tarafla önce birebir sonra üçlü görüşme yapması arabuluculuk tekniği açısından çok önemlidir. Çünkü arabulucunun uzlaşmayı sağlayabilmesi için her şeyden önce tarafları dinlemesi gerekir. Tarafların gözlemleri, talepleri ve ihtiyaçları arabulucu tarafından dikkatle analiz edilebilirse ihtilafın çözülmesini sağlayacak kaliteli bir iletişim kurulabilir (Larsson, 2010: 98). Bu bağlamda kaliteli bir iletişimin arabuluculuk açısından vazgeçilmez olduğunu belirtmemiz elzemdir (Keltner, 1987: 21). Bu iletişim hem arabulucu ile taraflar arasında hem de ihtilafın tarafları arasında tesis edilmelidir.

Antalya'da gerçekleşen bu görüşmeler sonucunda her ne kadar somut bir eylem planı ortaya konulamamış olsa da tarafların Türkiye'nin arabuluculuğuyla gerçekleşen bu müzakere sürecinden memnun oldukları anlaşılmıştır. Buluşma sonrası açıklama yapan Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov krizin her yönüyle çözülmesini arzu ettiklerini dile getirdikten sonra çözüme yönelik her türlü girişimi desteklediklerini belirtmiştir. Lavrov'un müzakerelerin yerini hiçbir şeyin tutamayacağına dair açıklaması da Türkiye'nin arabuluculuk rolünün ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur (“Rusya ve Ukrayna'dan Antalya”, 2022).

Türkiye uluslararası barışın tesisi açısından tarafları 29 Mart 2022 tarihinde tekrardan bir araya getirmiştir. Cumhurbaşkanlığı Dolmabahçe Çalışma Ofisinde gerçekleşen görüşmenin açılış konuşmasını Cumhurbaşkanı Erdoğan yapmış ve Türkiye'nin tüm uluslararası platformlarda iki tarafın da hukukunu ve hassasiyetini koruyan adil bir yaklaşım sergilediğini ifade etmiştir. Rus heyeti tarafından yapıcı olarak nitelendirilen görüşmeler sonucu Rus Savunma Bakan Yardımcısı Fomin Kiev ve Çernigiv dolaylarındaki askeri eylemleri azaltmaya karar verdiklerini dile getirmiştir. Toplantıya ilişkin olarak Ukrayna heyeti adına açıklama yapan Arakhmia Türkiye'nin de dâhil olduğu 8 ülkeden oluşan bir garantör ülkeler grubu görmeyi arzu ettiklerini belirtmiştir (“Rusya-Ukrayna müzakere”, 2022).

Hem Rusya hem Ukrayna tarafından yapılan açıklamalar Türkiye'nin arabulucu olarak başarılı bir tarafsızlık performansı icra ettiğini göstermektedir. Arabuluculuğun en temel özelliklerin olan tarafsızlığın başarılı şekilde sağlanabilmesi için yargılamak ve gözlem yapmak arasındaki temel ayrımı oturtmak gerekir (Weinstein, 2001: 69). Benzer şekilde arabuluculuk görevini üstlenen tarafın subjektif görüşlerini dayatmaktan kaçınması gerekmektedir (Weinstein, 2001: 69). Nitekim Dolmabahçe'de gerçekleşen buluşma sonrası her iki tarafın da olumlu açıklamalar yapması ihtilafın çözülmesi için başka görüşmelerin de yapılacağına habercisi olmuştur.

5.2.Türkiye'nin Arabuluculuğu ile Tahıl Krizinin Aşılması

2022 yılının temmuz ayında patlak veren tahıl sevkiyatı problemi Ukrayna ve Rusya gerilimini yeniden alevlendirmiştir. Ukrayna Limanlarından yapılacak olan tahıl sevkiyatının güvenli bir şekilde sağlanabilmesi için arabuluculuk görevini yine Türkiye üstlenmiştir. Ukrayna, Rusya, BM ve Türkiye'den heyetler dördümlü toplantı için İstanbul'a gelmişlerdir. Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar yaptığı açıklama ile tarafların temsilcilerinden oluşan bir koordinasyon merkezinin İstanbul'da kurulmasının kararlaştırıldığını duyurmuştur (“Ukrayna ve Rusya'dan”, 2022).

Nitekim Bakan Akar'ın açıklamasından bir hafta sonra Ukrayna Limanlarından yapılacak olan tahıl ürünleri sevkiyatı için Türkiye'nin himayesinde bir anlaşma imzalanmıştır.

BM Genel Sekreteri Guterres'in de katıldığı imza töreni Türkiye himayesinde gerçekleştirilen başarılı bir arabuluculuk örneği olarak tarihe geçmiştir. Törende konuşma yapan Genel Sekreter Guterres Türkiye'nin kolaylaştırıcı tavrının ve çözüm odaklı ısrarlı tutumunun anlaşmanın imzalanmasında belirleyici olduğunu dile getirmiştir ("Türkiye, UN, Russia,", 2022).

Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesinin imzalanması küresel bir gıda krizini çözmüştür. Cumhurbaşkanlığından yapılan açıklamada tarım ve gıda ürünlerinin küresel çapta tedarik edilmesinin hayati önem arz ettiği ve BM heyetinin de dâhil olduğu zahmetli bir diplomasi trafiği sonucunda büyük bir uluslararası meselenin Türkiye arabuluculuğu ile çözüldüğü belirtilmiştir ("Tüm dünyayı meşgul", 2022)

5.3.Türkiye'nin Himayesinde Taraflar Arasında Esir Takasının Gerçekleşmesi

Uluslararası camianın kaygı ile takip ettiği Rusya ve Ukrayna arasındaki uluslararası ihtilafa ilişkin olarak Türkiye'nin başarılı diplomatik girişimler sonucu üstlendiği arabuluculuk rolü müteakip süreçte önemini korumuştur. 2022 yılının Eylül ayında patlak veren esir krizi yine Türkiye'nin arabuluculuğu ile çözülmüştür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan Rusya Devlet Başkanı Putin ve Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy arasında yürüttüğü diplomasi trafiği ile 200 esirin karşılıklı olarak takas edilmesini sağlamıştır ("Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın girişimiyle", 2022). Dünya basınında geniş yankı uyandıran bu diplomatik başarı arabuluculuk yönteminin temel hak ve hürriyetler noktasında yaptığı katkıyı açık şekilde göstermektedir. İnsan Hakları doktrininde, yaşam hakkı diğer haklara sahip olmanın doğal şartı olarak nitelenmektedir. İnsan hayatının özgür şekilde yaşanabilmesi yaşam hakkının temelini oluşturmaktadır (Monteiro, 2014: 456).

Uluslararası hukuk yaşam hakkının her türlü durumda korunmasını hedeflediği için muhtelif düzenlemelerle etkin bir koruma mekanizması oluşturmaya çalışmıştır. Savaş durumu yaşam hakkının en çok ihlal edildiği durumlardan biri olduğu için uluslararası hukukun önemli bir alt dalı olan insancıl hukuk kuralları savaş durumunda hangi kurallara uyulması gerektiğini ayrıntılı şekilde düzenlemektedir (Sur, 2019: 298). Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan çalışmalar 1949 Cenevre Konferansı sonucunda ete kemiğe bürünmüştür. Cenevre Konferansı neticesinde silahlı çatışmalar sırasında yaşam hakkı başta olmak üzere temel hak ve hürriyetlerin korunmasına ilişkin 4 temel sözleşme imzalanmıştır (Sur, 2019: 299). Bu sözleşmelerden üçüncüsü Harp Esirlerine Tatbik Edilecek Muameleye Dair Sözleşme başlığı ("Geneva Convention", 1949) taşımaktadır. Sözleşmenin 12. maddesi savaş esirlerine her koşulda insanca muamele edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ezcümle Türkiye'nin arabuluculuğu sayesinde uluslararası hukukun korumakla yükümlü olduğu yaşam hakkı hususunda başarılı bir sonuç elde edilmiştir. Bütün devletlerin yaşam hakkının korunmasına ilişkin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri vardır. Her ne kadar uluslararası insancıl hukuk kuralları çerçevesinde belirli tali değişiklikler yapılsa da yaşam hakkının korunmasına ilişkin yükümlülükler savaş durumu dahil olmak üzere hiçbir zaman askıya alınmaz (Ian Park, 2018: 108). Zaten savaş esirleri ile ilgili söz konusu Cenevre Sözleşmeleri kapsamında ayrıntılı düzenlemelerin yapılmasının temel nedeni de budur.

5.4.Ukrayna ve Rusya Arasında Tekrar Patlak Veren Tahıl Krizinin Aşılması

T.C. Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan resmi açıklamada 22 Temmuz 2022'de imzalanan Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi ile başlayan tahıl sevkiyatının 9.3 milyon tona ulaştığı belirtilmiştir Bununla birlikte tahıl sevkiyatının geçici olarak durdurulduğunun Türkiye ve BM'e Rusya tarafından bildirildiği de

Milli Savunma Bakanlığının mezkûr açıklamasında yer almıştır (“Tahıl Sevkiyatına İlişkin”, 2022). Rusya tahıl sevkiyatını durma sebebi olarak, Kırım’da bulunan Sivastopol şehrinde Ukrayna tarafından düzenlenen ve savaş gemileri ile ticaret gemilerini hedef alan silahlı saldırıları göstermiştir (“Rusya tahıl koridoru”, 2022)

Rusya tarafından askıya alınan tahıl sevkiyatı uluslararası kamuoyunda yeniden endişe yaratmıştır. Daha önce de patlak veren bu krizin tekrar aşılabilmesi için Türkiye bir kez daha arabulucu olarak araya girmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklama ile Türkiye'nin arabuluculuğu sayesinde temel gıda ihtiyaçlarından biri olan tahıla ilişkin sevkiyatın tekrardan başlayacağını Dünya kamuoyu ile paylaşmıştır (“Dış basın”, 2022)

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söz konusu açıklamasından iki hafta sonra tahıl sevkiyatının 4 ay uzatıldığına dair açıklama Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Ofisi tarafından yapılmıştır. Türkiye'nin arabuluculuğunun yeniden olumlu sonuç doğurması ve milyonlarca insanı etkileyecek bir gıda krizinin çözülmesi BM Genel Sekreteri Guterres tarafından diplomatik bir başarı olarak nitelendirilmiştir (“Antonio Guterres says”, 2022)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi gıda hakkını temel bir hak olarak garanti altına almıştır (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, m. 25). Gıda hakkı doktrinde sağlık hakkı ile doğrudan bağlantılı bir hak türü olarak tanımlanmaktadır (Aguirre, 2015: 165). Eksik beslenme ve açlık özellikle çocuklar ve hamile kadınlar açısından bazı hastalıkların kaynağı olarak belirtilmektedir (Aguirre, 2015: 168). Gıda gibi temel bir ihtiyacın eksikliği üzücü temel haklar açısından üzücü sonuçlara sebebiyet vermektedir. Bu minvalde tahıl sevkiyatı sorunu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açlık ve eksik beslenme sıkıntısı çeken Afrika ülkelerinin öncelenmesini teklif etmesi ve tarafların bu konuda uzlaşma sağlamış olmaları dikkat çekicidir.

6.Sonuç

Soğuk Savaş döneminin bitiminden sonra Dünya'nın yüzleştiği en büyük krizlerden biri olan Rusya-Ukrayna Savaşının bitmesi için birçok girişimde bulunulmuştur. Gerek devletler gerek uluslararası örgütler farklı vesilelerle iki taraf arasında barışı tesis etmek için muhtelif çağrılar yapmıştır. Uluslararası kamuoyunun tedirginlikle takip ettiği bu ciddi uluslararası ihtilafın çözüme kavuşmasına ilişkin olarak en başarılı adımlar Türkiye tarafından atılmıştır. Çalışmamızda ayrıntılı şekilde incelediğimiz üzere Türkiye'nin hem Rusya hem Ukrayna nezdinde tarafsız bir arabulucu olarak kabul edilmesi Türkiye'nin barışa yönelik ciddi hamleler yapmasını sağlamıştır.

Tahıl krizinin çözülmesi, Rusya ve Ukrayna arasında esir takasının yapılması, tekrar patlak veren tahıl krizinin çözülmesi ve her iki tarafın temsilcilerinin diplomatik görüşmeler için tekraren bir araya getirilmesi uluslararası camianın takdirini toplamıştır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından barışçıl çözüm yollarının ne kadar önemli rol oynadığı söz konusu ihtilaf dolayısıyla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte uluslararası ihtilafın taraflarının bir araya gelemediği zamanlarda üçüncü bir tarafın barışın tesis edilmesi için adım atmasının önemi uluslararası camia tarafından daha iyi kavranmıştır. Buradaki temel mesele uluslararası ihtilafın taraflarının ortak şekilde güvenebilecekleri bir devletin ya da başkaca bir uluslararası aktörün bulunmasının ne kadar zor olduğudur. Arabuluculuk gibi zahmetli bir barışçıl çözüm yolu her iki tarafın da güvenini ve saygısını kazanmış olmaktan geçmektedir. Bu yüzden arabuluculuk görevini üstlenen üçüncü tarafın uluslararası camia nezdindeki saygınlığının had safhada olması gerekmektedir.

Kaynakça

1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes. *Madde: 3*. Erişim Adresi: J:\Office Managers\Basic Documents English\2d ed\Revised\1907ENG.wpd (pca-cpa.org).

- A/RES/25/2625. (1970, 24 October). Erişim Adresi: <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>.
- AB, *Ukrayna ile ortaklık anlaşması imzalandı*. (2014, 21 Mart). BBC. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140321_ukrayna_ab.
- AB'den *Ukrayna vatandaşlarına vize muafiyetine onay*. (2017, 11 Mayıs) *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abden-ukrayna-vatandaslarina-vize-muafiyetine-onay/816224>.
- ABD, *Ukrayna sınırındaki Rus askeri hareketliliğinden kaygılı*. (2021, 5 Nisan). TRT Haber. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ukrayna-sinirindaki-rus-askeri-hareketlilikinden-kaygili-570400.html>.
- Acer, Y. ve Kaya İ. (2017). *Uluslararası hukuk temel ders kitabı*. 8. Baskı. Seçkin Yayınları.
- Aguirre, E. K. (2015). The Importance of the right to food for achieving global health. *9 Global Health Governance*.
- Alexander, N. M. (2009). *International and comparative mediation legal perspectives*, Wolters Kuwer.
- Alheritiere, D. (1985). Settlement of public international disputes on shared resources: Elements of a comparative study of international instruments. *Natural Resources Journal*. 25(3)
- Andreevska, E. (2018). The Un as a dispute settlement system: The Role of the Security Council. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 19-32.
- Antonio Guterres says without Türkiye's commitment the initiative would never have been born. (2022, 18 Kasım). *İletişim*. Erişim Adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/English/Haberler/detay/antonio-guterres-says-without-turkiyes-commitment-the-initiative-would-never-have-been-born>.
- Baek, B. S. (2008). Economic sanctions against human rights violations. Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers, *Cornell Law Library*.
- Baharççek, A. (1996). Yeni dünya düzeni: Barış ve işbirliği mi, çatışma ve düzensizlik mi?. *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1.
- Belarus, *Rusya Müttefik Kararlılığı 2022 ortak askeri tatbikatı başlıyor*. (2022, 9 Şubat). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/belarus-rusya-muttefik-kararlilik-2022-ortak-askeri-tatbikati-basliyor/2497970>.
- Bercovitch, J. (2007). *Mediation in international conflicts theory, Practice and developments, peacemaking in international conflict: Methods&techniques*. Editor: I. William Zartman. Revised Edition. United States Institute of Peace.
- Bilener, T. (2007). Ukrayna dış politikasını etkileyen unsurlar. *Karadeniz Araştırmaları*. 13, 15-132.
- BM Genel Sekreteri Guterres'ten Türkiye'ye savaş esiri takası teşekkürü. (2022, 22 Eylül). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-genel-sekreteri-guterresten-turkiyeye-savas-esiri-takasi-tesekkuru/2692452>.
- Bosco, G. (1991). New Trends on Peaceful Settlement of Disputes Between States. *North Carolina Journal of International Law*. 16(2).
- Budapeşte Memorandumu*. (1994, 5 Aralık). Erişim Adresi: [volume-2866-I-50069.pdf](https://www.un.org/documents/0603_toc.htm#v) (un.org).
- Collier. J.G. and Lowe. V. (1999). *The Settlement of disputes in international law: Institutions and procedures*. Oxford University Press. United States.

- Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında güvenlik zirvesi toplandı: Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısı kabul edilemez.* (2022, 24 Şubat). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-guvenlik-zirvesi-toplandi-rusya-nin-ukraynaya-yonelik-saldirisi-kabul-edilemez/2512257>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: Rusya-Ukrayna barışında ara bulucu olabiliriz.* (2022, 21 Ocak). *TRT Haber*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-rusya-ukrayna-barisinda-ara-bulucu-olabiliriz-647456.html>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Kırım mesajı.* (2015, 18 Mayıs). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-kirim-mesaji/46219>.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın girişimiyle Rusya-Ukrayna, 200 savaş esirini takas etti.* (2022, 22 Eylül). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdoganin-girisimiyle-rusya-ukrayna-200-savas-esirini-takas-etti/2691535>.
- Dış basın son dakika olarak duyurdu: Erdoğan Putin'i tahlil anlaşmasına nasıl ikna etti.* (2022, 2 Kasım). *Yenişafak*. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/dis-basin-son-dakika-olarak-duyurdu-erdogan-putini-tahil-anlasmasına-nasil-ikna-etti-3867948>.
- Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Yaptırımlara katılma eğilimimiz yok.* (2021, 1 Mart). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/disisleri-bakani-cavusoglu-yaptirimlara-katilma-egilimimiz-yok/2520335>.
- Druckman, D. (2007). *Negotiating in The International context. Peacemaking in international conflict: Methods&techniques*. Editor: I. William Zartman. United States Institute of Peace. Revised Edition.
- Eagleton, C. (1946). The Pacific settlement of disputes under the charter. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 246(1), 24–29.
- East Timor (Portugal v. Australia). (1995) 30 June. *ICJ Reports*. par. 22.
- Erdal, M. (2017). Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözümüne ilişkin bir müessese sürekli hakemlik mahkemesi. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi. Prof. Dr. Şeref Ertas'a Armağan özel sayısı*, 19.
- Fombad, C. M. (1980). Consultation and negotiation in the Pacific Settlement of International Disputes. *African Journal of International and Comparative Law*, 1, 707-724.
- Geneva Convention relative to the treatment of prisoners of war.* (1949, 12 August). Erişim Adresi: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280159839>.
- Goodrich, L. M. (1945). III. Pacific settlement of disputes. *The American Political Science Review*. 39(5), 956–970.
- Gordon, J. S. (2011). Sanctions revisited. *Ethics & International Affairs*, 25(3), 315-335.
- Gray, C. ve Kingsbury, B. (1992). Developments in dispute settlement: Inter State Arbitration since 1945. *The British Year Book of International Law*. England.
- Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States.* (1992). United Nations. New York.
- Hollis, D. B. ve Tikk, E. (2022). Peaceful settlement in international law. *Texas International Law Journal*, 57(2), 133-184.
- Hüseynov, F. (2003). Bağımsız Devletler Topluluğunun Oluşumunun Hukuki Boyutları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52(4).

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. m. 25. Erişim Adresi: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf.
- Kaya, İ. S. (2017). Uluslararası örnekler çerçevesinde uluslararası uyuşmazlıkların barışçı çözüm yolları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7(2/1), 153-163.
- Keltner, J. W. (1987) *Mediation: Toward a civilized system of dispute resolution*, ERIC, Virginia.
- Kırım'da Rusya'ya bağlanma kararı. (2014, 6 Mart). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirimda-rusyaya-baglanma-karari/176878>.
- Larsson, L. (2010). *A Helping hand, mediation with nonviolent communication*. Friare Liv, Sweden.
- Manila Declaration on the peaceful settlement of international disputes*. (1982, 15 Kasım). BM Genel Kurulu, A/RES/37/10.
- McGregor, L. Alternative dispute resolution and human rights: Developing a rights-based approach through the ECHR, *The European Journal of International Law*, 26(3), 607-634.
- Merrills, J. ve Brabandere E. D. (2022). *Merrills international dispute settlement*. Cambridge University Press. Seventh Edition.
- Minsk protokolünün içeriği açıklandı*. (2014, 7 Eylül). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/minsk-protokolunun-icerigi-aciklandi/124311>.
- Monteiro, A. R. (2014). *Ethics of human rights*, Springer, Switzerland.
- Montrö Sözleşmesi 1. ve 2. Kısımlar.
- Montrö Sözleşmesi madde 20 ve 21.
- NATO says Russia to have 30,000 troops on drills in Belarus, north of Ukraine*. (2022, 3 February). *Reuters*. Erişim Adresi: NATO says Russia to have 30,000 troops on drills in Belarus, north of Ukraine | Reuters
- NATO uyardı: Rusya, Ukrayna sınırına askeri yığınak yapıyor*. (2021, 15 Kasım). *Euronews*. Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/my-europe/2021/11/15/nato-uyard-rusya-ukrayna-s-n-r-na-askeri-y-g-nak-yap-yor>
- Neuhold, H. (2016). The Peaceful settlement of international disputes. *The Law of International Conflict*.
- Öğüt, S. (2019). Başarısız devlet kavramının incelemesi. *Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(3), 163-177.
- Öğüt, S. (2017). *BM Güvenlik Konseyi'nin yeniden yapılandırılması*. Gökkuşbuca Yayınları. İstanbul.
- Öğüt, S. (2014). Uluslararası hukuk düzeninin aktörleri olarak uluslararası hukuk kişileri. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9, 119-120.
- Öğüt, S. (2013). Egemen eşitlik prensibine modern uluslararası hukuk açısından bir istisna hali olarak yaklaşma. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 19 (3), 147-162.
- Park, I. (2018). *The Right to life in Armed Conflict*. Oxford University Press.
- Pazarıcı, H. (2009). *Uluslararası hukuk*. Turhan Kitabevi. Ankara.

- Rusya tahıl koridoru boyunca gemilerin hareketini durdurdu.* (2022, 31 Ekim). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-tahil-koridoru-boyunca-gemilerin-hareketini-durdurdu/2725868>.
- Rusya ve Ukrayna'dan Antalya zirvesi (Lavrov ve Kuleba görüştü).* (2022, 10 Mart). *NTV*. Erişim Adresi: https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/rusya-ve-ukraynadan-antalya-zirvesi-lavrov-ve-kuleba-gorustu,3MkL_ZbbHk-89VKH60aUMQ.
- Rusya-Ukrayna geriliminde Türkiye ara bulucu olur mu.* (2022, 20 Ocak). *TRT Haber*. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/rusya-ukrayna-geriliminde-turkiye-ara-bulucu-olur-mu-647151.html>.
- Rusya-Ukrayna müzakere heyetleri İstanbul'da bir araya geldi.* (2022, 29 Mart). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rusya-ukrayna-muzakere-heyetleri-istanbulda-bir-araya-geldi/2548756>.
- Rusya, Ukrayna sınırına neden askeri yığınak yapıyor.* (2021, 15 Nisan). *BBC*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56746772>
- Rusya, Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunuyor.* (2022, 24 Şubat). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ukraynaya-askeri-mudahalede-bulunuyor/2511872>.
- Rusya'nın Ukrayna'nın Bazı Bölgelerini İlhakı Hk.* (2022, 30 Eylül). *MFA*. Erişim Adresi: https://www.mfa.gov.tr/no_-300_-rusya-nin-ukrayna-nin-bazi-bolgelerini-ilhaki-hk.tr.mfa
- Shaw, M. N. (2008). *International law*. Cambridge.
- Sohn, L. (1987). In Theory: Peaceful Settlement of Disputes and International Security. *Negotiation Journal*. 3(2), 155-166.
- Sunday, N. (2013). *Settlements of international disputes*. GRIN. Munich.
- Sur, M. (2019). *Uluslararası hukukun esasları*. Beta Yayınları. 13. Baskı. İstanbul.
- Tahıl Sevkiyatına İlişkin Açıklama.* (2022, 30 Ekim). *MSB*. Erişim Adresi: <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/30102022-13612>.
- Tanaka, Y. (2018). *The Peaceful settlement of international disputes*. Cambridge University Press.
- Terminology*. Erişim Adresi: <https://peacekeeping.un.org/en/terminology>.
- The Mavrommatis Palestine Concessions.* (30 August 1924). Erişim Adresi: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm
- Tracking sanctions against Russia.* (2022, 9 March). *Reuters*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/graphics/UKRAINE-CRISIS/SANCTIONS/byvrjenzmve/>.
- Turkey hasn't decided to close straits to Russian ships -Turkish official.* (2022, 26 Şubat). *Reuters*. Erişim Adresi: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-hasnt-decided-close-straits-russian-ships-turkish-official-2022-02-26/>.
- Tüm dünyayı meşgul eden küresel gıda krizinin çözümünde büyük rol oynayacak bir girişime vesile olmanın gururunu yaşıyoruz.* (2022, 22 Temmuz). *TCCB*. Erişim Adresi: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/138807/-tum-dunyayi-mesgul-eden-kuresel-gida-krizinin-cozumunde-buyuk-rol-oyunayacak-bir-girisime-vesile-olmanin-gururunu-yasiyoruz->.

- Türkiye ile Ukrayna arasında 8 anlaşma imzalandı.* (2022, 3 Şubat). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-ukrayna-arasinda-8-anlasma-imzalandi/2493259>.
- Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışışleri Bakanları Toplantısı.* (2022, 10 Mart). *Mfa*. Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>.
- Türkiye, UN, Russia, Ukraine sign deal to resume grain exports.* (2022, 22 Temmuz). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/turkiye-un-russia-ukraine-sign-deal-to-resume-grain-exports/2643586>.
- Tüysüzöğlü, G. (2011). Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 3(2).
- Ukrayna AB ile bağları koparıyor mu.* (2013, 21 Kasım). *BBC*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131121_ukrayna_ab_ticaret
- Ukrayna anlaşmasının detayları belli oldu.* (2015, 12 Şubat). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-anlasmasinin-detaylari-belli-oldu/75410>.
- Ukrayna ve Rusya'dan tahıl sevkiyatı- Akar: İstanbul'da koordinasyon merkezi kurulacak.* (2022, 12 Temmuz). *BBC*. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62138616>.
- Ukrayna: Türkiye'nin Rusya-Ukrayna krizinde arabuluculuk teklifinin potansiyeli var.* (2022, 19 Ocak). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-turkiyenin-rusya-ukrayna-krizinde-arabuluculuk-teklifinin-potansiyeli-var/2479932>.
- Ukrayna'da gösteriler sürüyor.* (2013, 3 Aralık). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukraynada-gosteriler-suruyor/200160>.
- Ukrayna'daki olaylarda 38 kişi öldü.* (2014, 3 Mayıs). *Anadolu Ajansı*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/ukraynada-olaylar/0/72381>.
- Ünyılmaz, H. (2016). Uluslararası toplumda uyuşmazlıkların diplomatik yollarla çözümü. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Wart. P.J.I.M. de. (1973) *The Element in the Pacific Settlement of Disputes Between State*. Martinus Nuhoff. England.
- Weinstein, R. J. (2001). *Mediation in the Workplace: A Guide for training, practice, and administration*. Quorum Books.
- Zelenskiy, Rusya ile takas edilen 215 Ukraynalı için Cumhurbaşkanı Erdoğan'a teşekkür etti.* (2022, 22 Eylül). İletişim Başkanlığı. Erişim Adresi: <https://iletisim.gov.tr/turkce/Haberler/detay/zelenskiy-rusya-ile-takas-edilen-215-ukraynali-icin-cumhurbaskani-erdogana-tesekkur-etti22092022>.
- Zevelev, I. NATO's Enlargement and Russian Perceptions of Eurasian Political Frontiers. *George Marshall European Center for Security Studies*. Erişim Adresi: <https://www.nato.int/acad/fellow/98-00/zevelev.pdf>.